

HISTORY STUDIES

INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY

ISSN: 1309 4173 (Online) 1309 - 4688 (Print)

Volume 11 Issue 3, June 2019

DOI Number: 10.9737/hist.2019.748

Araştırma Makalesi

Makalenin Geliş Tarihi: 01.04.2019 Kabul Tarihi: 27.05.2019

Atf Künyesi: Hülya Kaya Hasdemir, "Koloni Çağı'nda Kadınların Şehir Hayatındaki Rollerini", *History Studies*, 11/3, Haziran 2019, s. 943-961.

Koloni Çağı'nda Kadınların Şehir Hayatındaki Rollerini¹

The Roles of Women in City Life in the Age of Assyrian Trade Colonies

Dr. Hülya Kaya Hasdemir

ORCID No: 0000-0002-9529-1167

Muş Alparslan Üniversitesi

Öz: Eski Anadolu tarihini aydınlatan ilk yazılı belgeler olan Kültepe tabletleri Asur Ticaret Kolonileri Çağı'na (M.Ö. 1975-1725) aittirler. Belgelerin içeriği daha çok ticaret, iktisat ve hukuk hakkındadır ve belgeler bu alanlarla ilgili prosedürleri ihtiva etmektedir. M.Ö. II. binde şehir hayatında faaliyet göstermiş pek çok kadının adının öğrenilmesi bu belgelerin neşredilmesi sayesinde gerçekleşmiştir. Asurlu tüccarlara ait arşivlerin sayısının daha fazla olmasından dolayı Asurlu ailelere mensup kadınlar hakkındaki bilgiler ağırlık kazanmaktadır. Kültepe metinlerine göre, Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda yerli ve Asurlu kadınların ticaret yapma, gayrimenkul ve köle alıp-satma, nişanlanma, evlilik ve boşanma hallerinde sosyal haklara sahiptirler ve mirastan pay alma hakları bulunmaktadır. Bunun yanında Anadolu kadınının ülke yönetiminde kral ile birlikte söz sahibi olduğu bilinmektedir. Biz bu çalışmada doğumdan itibaren kadınların şehir hayatında hangi rollerini nasıl üstlendiklerini ele alınmaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Şehir, Kadın, Ticaret, Sosyal sınıf

Abstract: Kültepe Tablets, which are the first written documents enlightening the history of Ancient Anatolia, belong to Assyrian Trade Colonies Age (1975-1725 BC). The content of the documents are mostly about commerce, finance and law and they include procedures related to these fields. Names of many women who were active in city life in the 2nd century BC has been learnt mostly by these published documents. Thanks to abundance of archives related to Assyrian merchants, the information about the women from the Assyrian families has gained importance. According to Kültepe texts, local and Assyrian women had the rights of trading, real estate and slave dealing, having social rights in case of engagement, marriage and divorce and receiving a share from inheritance, in the Assyrian Trade Colonies Age. In addition to this, it is known that the Anatolian women had a say in the government of the country together with the king. In this study we try to discuss the role of women in urban life.

Keywords: City, Woman, Trade, Social Class

¹Bu çalışmada yer alan bazı bilgiler 8-10 Mart 2017 tarihinde Giresun'da düzenlenen I. Ulusal Kadın Sempozyumu'nda "Kültepe Metinlerine Göre M.Ö. II. Bin Yılda Kadınların Şehir Hayatındaki Rollerini" başlığı altında dar bir kapsamda bildiri olarak sunulmuştur.

Giriş

Asur Ticaret Kolonileri Çağı M.Ö. yaklaşık 1750-1725 yılları arasında sürmüştür, Eski Anadolu tarihinde Kaniş Kārum'unun II. ve I.b tabakaları ile çağdaş olan bir dönemdir. Bu dönemde Asurlu tüccarlar büyük oranda kalay ve tekstil ürünleriyle yüklü eşek kervanları ile Anadolu'ya gelerek ticaret ile meşgul olmuşlardır. Tüccarlar Asur'dan ithal ticari malların pazarlanmasının yanında Anadolu içlerinde bakır ticareti ile ilgilenerek Anadolu'da ticarete aktif olarak katılmışlar ve nihai amaçları olan gümüş ve altını elde ederek bunların Asur'a aktarılmasını sağlamışlardır.²

Asur Ticaret Kolonileri Çağı, Anadolu tarihinde farklı bir konum işgal eder. Çünkü M.Ö. II. bin yılın başlarından itibaren Anadolu'ya gelerek ticaret ile uğraşan Asurlu tüccarlar sayesinde Anadolu yazı ile tanışmış ve tarihi devirlere girmeye başlamıştır.³

Kaniş'teki Asurlu tüccarların kişisel arşivlerini oluşturan ve evlerinde bulunan binlerce tablet, Asur ve Orta Anadolu arasındaki uluslararası ticareti oldukça detaylı şekilde belgelemektedir. Bu iki ticaret merkezini ayıran mesafe, Kaniş'te bulunan iş meseleleriyle, mal alım-satımıyla, kervanların düzenlenmesiyle, ortaklıklarla ilgili mektupların bolluğunu açıklamaktadır. Bu mektuplar arasında kadınlar tarafından gönderilmiş ya da alınmış çok sayıda mektubun bulunduğu daha kişisel tarzda mektuplar da yer almaktadır. Kadınlar tarafından sürdürülen bu yazışmalar Mezopotamya tarihinde istisnai bir durum oluşturmaktadır.⁴ Hukuki belgeler arasında evlilik, boşanma, evlat edinme ya da vasiyetnameler gibi aile içi sözleşmeler Asur ve Anadolu toplumlarında kadının konumu hakkındaki bilgileri tamamlamaktadır.⁵ Bu belgelerden yola çıkarak dönemin Asur ve Anadolu kadınlarının sosyal, siyasi ve ekonomik hayattaki rolleri hakkında bilgi edinmemiz mümkündür. Asur Ticaret Kolonileri Çağı kadını sosyal yapı açısından soylular, rahibeler, hürler ve köleler olmak üzere dört sınıfa ayırarak inceleyebiliriz.

1. Sosyal Hayatta Kadın

Eski Asur toplumunda çocuklar doğumla birlikte aile üyesi olarak kabul edilmiş ve aileye dâhil olmuşlardır. Çocuklara isim vermede her toplumda olduğu gibi inançlar, adetler ve gelenekler göz önünde bulundurulmuştur. Asurlular inançları gereği çocuklarına, yaratıcısına karşı ödevlerini bilmesi için, "tanrının kölesi" anlamına gelen isimler vermişlerdir. Bunun yanında geleneklere uygun olarak bazen dedelerinin ismini alan çocuklar da görülmektedir. Erkek çocuklarına manalı, güzel isimler verilirken, kız çocuklarına isim vermede fazla özen gösterilmediği anlaşılmaktadır. Kız çocuklarına verilen isimlerde tefor isimler oldukça az görülmektedir. Bu isimlerden bir kısmı Tanrıça İstar, bir kısmı da diğer tanrılar adına yapılmıştır. Tanrıça'nın özellikleri çocuklara verilerek, onların tanrıçanın kölesi, cariyesi ya da hizmetkârı olmaları amaçlanmıştır. Tanrıçanın özelliklerine atıf yapılarak kız çocuklarına verilen bazı isimler şunlardır: Ennam- İstar "İstar'ın cariyesi", İstar-lamassi "İstar koruyucu meleğimidir", İstar-nādā "İstar hayran olunandır", İstar-rabiat "İstar büyütendir, besleyendir",

² Klass R. Veenhof, *Aspect of Old Assyrian Trade and Its Terminology*, Leiden 1972, s. 1.

³ Louis L. Orlin, *Assyrian Colonies in Cappadocia*, Paris 1970, s. 227.

⁴ Asurlu kadınlar ile eşleri aralarındaki yazışmalar için bkz. Cecile Michel, *Correspondance Des Marchands de Kaniş Au Debut du II Millenaire Avant J-C*, Paris 2001, s. 419 vd.

⁵ Cecile. Michel, "Women of Assur and Kanesh", *Anatolia's Prologue/ Kültepe Kanesh Karum*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları No: 78, Kayseri 2011, s. 124.

İstar-nimri “İstar ışıktır, aydınlatandır” ve İstar-bašti “İstar orada bulundu”, yani çocuğun doğumunda anneye yardım etti anlamına gelmektedir.⁶

Eski Mezopotamya’da yazılı belgelerde kız çocuklarını ifade etmek için *şehertu/ şuhartu* kelimesi kullanılmıştır.⁷ Çocuklar, nesli devam ettirmeleri ve toplum içinde üstlenecekleri görevler bakımından ailenin ve toplumun garantisi olarak görülmüşlerdir. Çocuklar, sosyal hayatın içindeki iş bölümünün ve üretimin devamlılığını sağlamışlar, anne ve babaları yaşlandığında onların bakımını yapmışlar, ailelerinden birisinin ölümünde onu gömüp gerekli ritüelleri yerine getirmişlerdir.⁸ Eski Mezopotamya ve Anadolu’da bir kimse evlilik veya evlat edinme yoluyla kişilere miras hakkı tanıyarak, ailenin varlığını sürdürmenin yanında yaşlılık döneminde kendi bakımını ve ölümünden sonra gerekli ritüellerin gerçekleştirilmesini de sağlamayı amaçlamıştır. Mirasçıdan evin mülkiyeti ile bağlantılı olan, aile tanrılarına ve ölü atalarına saygı duyması beklenmektedir. Bu beklenti Emar’da ele geçirilen A 75, 12 nolu belgede açıkça şu şekilde ifade edilmiştir: “Eğer kızım ölürse, evlat edindiğim oğlum hiçbir şekilde evimi terk etmeyecektir. Çünkü o, tanrılarım ve atalarım ile ilgilenecektir.”⁹

Ataerkil yapıya sahip olan Mezopotamya toplumunda çocuklar, babanın otoritesinin hâkim olduğu bir aile içerisinde yetiştirilmişlerdir. Çocuk üzerinde sınırsız tahakküm hakkı bulunan baba, oğullarını ve kızlarını borçlarına karşılık güvence olarak borçlu olduğu kişiye rehin olarak bırakabilir, köle olarak satabilir veya evlatlık olarak verebilirdi.¹⁰ AKT I, 44 nolu belgede borca karşılık olarak Hatti isimli kadın kızıyla birlikte teminat olarak sunulmuştur. Metnin tercümesi şöyledir: “Aşşur-ıdī’nin Şū-Bēlum’da 1/3 mina gümüşü vardır. Agua’nın hamuştum’undan itibaren ayda ½’şer şeşel ilave edecek. (Bayan) Hatti ve kızı benim rehinerimdir. Bana parayı ödeyinceye kadar hiç kimse o kadınlara yaklaşmayacak.”¹¹ Başka bir örnek olan Kt a/k 554 b, a belgesinde ise adını bilmediğimiz bir kızın Sasā isimli bir kadın tarafından satın alındığı şöyle kaydedilmiştir: “Sasā kızı satın aldı ve Niwahşuşar, ona geri itirazda bulunmayacak. Eğer o, ona müracaat edecek olursa, 15 şeşel gümüşü ödeyecek ve kızını geri götürecektir.”¹²

Ailenin çocuğuna iyi bir gelecek sunması için ona iyi bir eğitim vermesi gerekmektedir. Ancak Kültepe tabletleri içerisinde çocukların eğitimi konusunda çok az ve dağınık halde bilgi bulunmaktadır. Her ne kadar bu konuda yazılı bir belge olmasa da kız çocuklarının küçük yaştan itibaren Asur’daki evlerinde dokuma atölyelerinde kumaş dokumayı öğrenmiş olmaları yüksek bir ihtimaldir.¹³

Kültepe metinlerinde *gubabtu/ugbabtu*¹⁴ ve *waqqurtum*¹⁵ kelimeleri ile *NIN.DINGIR* (Bazen de *DINGIR.NIN* bkz. Ziki metni)¹⁶ “tanrının hanımı” ideogramı “rahibe” anlamında

⁶ Hasan Ali Şahin, “Eski Asur Toplumunda Çocuklara Ad Verme Geleneği” *Turkish Studies*, C.4, S.3, Spring 2009, s. 2007 vd.

⁷ CDA, s. 335; 340.

⁸ Koray Toptaş, “Eski Mezopotamya’da Çocuk”, *Archivum Anatolicum*, C.10, S.1, 2016, s. 56-57.

⁹ Klaas R. Veenhof, “Old Assyrian and Ancient Anatolian Evidence for The Care of The Elderly”, *The Care of The Elderly in The Ancient Near East*, Köln 1998, s. 134.

¹⁰ Toptaş, Mezopotamya’da Çocuk, s. 56-57.

¹¹ Emin Bilgiç, vd., *Ankara Kültepe Tabletleri I*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1990, s. 63.

¹² Burkhard Kienast, *Die Altassyrischen Texte Des Orientalischen Seminars Der Universität Heidelberg Und Der Sammlung Erlenmeyer-Basel (ATHE)*, Berlin 1960, s. 180 vd.

¹³ Cecile Michel, “Les Enfants Des Marchands de Kaniş”, *KTÈMA Civilisations de l’Orient, de la Grèce et de Rome antiques*, Université de Strasbourg, 1997a, s. 100-102.

¹⁴ CDA, s. 418’de *ugbabtu/ gubabtu* rahibe olarak geçmektedir.

¹⁵ CDA, s. 433’de *waqqurtum/ uqqurtum* rahibe anlamında kullanılmıştır.

kullanmıştır. Kültepe'nin ünlü tüccarlarından olan Puşu-kēn'in rahibe olan kızı Ahaha'nın belgelerde bazen *gubabtum* bazen de *waqqurtum* olarak anılması her iki terimin eşitliğini göstermektedir.¹⁷

Asur toplumunda sıkça başvurulan bir uygulama olan ailelerin kızlarını bir tanrıya adayarak onları rahibe yapmaları, ailelerinin sosyal statülerini artırmanın yanında tüccarların ticari işlerine de katkıda bulunmuştur. Bu şekilde *gubabtum*, *NIN.DINGIR* “kutsanmış kızlar” Asurlu zengin ailelerden gelmektedir. Kutsamayı simgeleyen ifade, tanrının koruması altına koymak anlamına gelen “tanrının kucağına koymaktır.” Bir tanrıya adanacak olan kızın kutsanması, kız evlenme yaşına gelmeden yapılmaktadır.¹⁸ Bu yüzden, ünlü tüccar Puşu-kēn'in karısı olan ve aynı zamanda bir *qadistum* rahibesi olan Lamassi¹⁹ Kaniş'teki kocasına “kız büyüdü ve buna göre buraya (Asur şehrine) gelmekle bize şeref bahşet ve kızı Tanrı Aşşur'un kucağına koy” diyerek, Puşu-kēn'e bu konuda baskı yapmıştır. Lamassi, kızlarının Tanrı Aşşur'a adanması için Puşu-kēn'e bu konuda birkaç mektup yazmıştır. Lamassi CCT 3, 20 nolu mektupta Puşu-kēn'e şunları söylemektedir: “Ve kız gerçekten (iyice) büyüdü. Kalk ve buraya (Asur şehrine) gel, onu (kızı) Tanrı Aşşur'un kucağına koy ve kendi tanrının ayağını tut.”²⁰ Puşu-kēn'in kızı Ahaha'nın bir *gubabtum* olduğunu bildiğimize göre Lamassi'nin bu konudaki kaygıları son bulmuş olmalıdır.

Şahin'e göre, Tanrı Aşşur'a *ikribū* “adak”²¹ olarak toplanan kumaşlar Anadolu'ya bu tüccarlar vasıtasıyla getirilmiştir. Aile şirketi içerisinde faal bir şekilde yer alan rahibelerin tapınaklardan kumaş ve kalayı kredi olarak almak suretiyle Anadolu'da bulunan babasına, kardeşine ya da eşine göndermiş oldukları görülmektedir. Belki de tapınakla aile şirketi arasındaki ilişkileri daha sıcak tutmak gerektiğinden, Asur'da önemli konumda bulunan bu tüccarlar kızlarına bir de rahibe sıfatı alarak güçlerine güç katmak istemişlerdir. Böylece Asur tapınağından ticari malları bu rahibe kızları aracılığıyla alarak, Anadolu'da satıp elde ettikleri kârdan tapınağa göndermiş olmaları mümkündür. Belgelerde bu din kadınlarının ticaretle de aktif olarak rol oynadıkları görülür.²² Bu kadınlar başta dokumacılık olmak üzere çeşitli mallar üretmekle kalmayıp, bunların bizzat pazarlamasını da yapmışlardır. Anadolu'da şehir şehir dolaşıp ticaret yapan aile üyeleri ile bir iş ortağı olarak hareket ederek Asur'daki her türlü ticari ve hukuki işleri yürütmüşlerdir.²³

¹⁶ İrfan Albayrak, “..... Onlarla oturacak, yiyecek ve yağlanacak /uşbat aklat u paššatištişunu”, *Archivum Anaticum*, C. 7, S. 1, 2004, s. 1 vd.

¹⁷ Hasan Ali Şahin, “Kültepe Metinlerinde Geçen Rahip ve Rahibeler”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 8, 1999, s. 147.

¹⁸ Michel, “Women of Assur and Kanesh” *Anatolia's Prologue/ Kültepe Kanesh Karum*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları No: 78, Kayseri 2011, s. 126.

¹⁹ Muhibbe Darga, *Anadolu'da Kadın*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2015, s. 115.

²⁰ Kemal Balkan, “Eski Asur ve Anadolu'da Kızların Çocuk Yaşta Nişanlanması”, *Bellekten*, C. LI, S. 200, 1987, s. 417-418.

²¹ CDA s. 126'da “adak”, “sunu” anlamları ile açıklanan *ikribū* ifadesi *karābum* “dua etmek” fiilinden türetilmiştir. Asur'dan Anadolu'ya *ikribū* olarak kumaşın yanı sıra gümüş, altın ve nadiren bakır madenlerinin de gönderildiği bilinmektedir. J. Lewy, P. Garelli, M. T. Larsen ve K. R. Veenhof da *ikribū* için tapınakların tüccarlara ticaret yapmaları için verdikleri avans yorumunda hem fikirlerdir. Tüccarlar bu avans ile ticaret yaparak elde ettikleri kardan tapınağa pay veriyorlardı. Bkz. J. Gerrit Dercksen, “The Silver of The Gods on Old Assyrian İkrību”, *Archivum Anaticum*, C. 3, 1997, s. 75-78.

²² Hasan Ali Şahin, “Kültepe Metinlerinde Geçen Rahibelerin Aile ve Toplumdaki Konumu”, *AÜDTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.20, S. 31, 2000, s. 234-240.

²³ Cahit Günbattı, “Kültepe Tabletlerine Göre Kadınların Ticari Faaliyetleri Hakkında Bazı Gözlemler”, *XI. Türk Tarih Kongresi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1994, s. 200.

Asurlu tüccarlar vasiyetnamelerini düzenlerken rahibe olan kızlarının haklarını korumak için ayrı bir özen göstermişlerdir. Gösterilen bu özenin sebebi, bazı rahibelerin evlenmemeleri ve buna bağlı olarak babalarının ölümünden sonra hayatlarının sonuna kadar geçimlerini üstlenecek kimsenin olmaması ile²⁴ ve rahibe kızların aile şirketinde sergiledikleri ticari çabaları ile açıklanabilir.

Babaların, sağlığında kızlara çeyiz²⁵ olarak bıraktıkları para veya mal olabildiği gibi, babanın ölümünden sonra şayet bir belge bırakılmamış ise kızların yine de 1/3 oranında mirastan pay aldıkları bilinmektedir.²⁶ Sami toplumlarda kız çocuklar evlenirken onlara çeyiz verildiği için babanın ölümünden sonra mirastan pay alamazlardı.²⁷ Ancak evlenirken kendisine çeyiz verilmeyen kızların babalarının ölümünden sonra mirastan hak talep edebildikleri görülmektedir.

Eski Asur ve Anadolu halkının evlilik süreciyle ilgili bilgileri Kültepe tabletleri aracılığıyla öğrenmekteyiz. Belgelerden evlilik öncesinde nişanın gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Şimdiye kadar ele geçirilen belgeler sayesinde eski Asur ve Anadolu'da kızların çocuk yaşlarda nişanlanma âdetinin olduğu görülür. Anadolu'da bu olaya beşik kertmesi denilmektedir.²⁸ Kültepe tabletleri arasında nişan akdi ile ilgili herhangi bir belgenin bulunamamış olması nişanın aileler arasında akdedildiğini düşündürmektedir. Ancak nişan mahkeme huzurunda belge düzenleyerek son bulmaktaydı. Kt İ/k 120 nolu belge mahkeme huzurunda nişanın bozulmasıyla ilgilidir. "Ahu-waqar ve Zuba (şahit olarak) bizi tuttular ve Ahu-waqar, Zuba'ya şöyle söyledi: Kız kardeşim artık büyüdü (evlilik çağına ulaştı) buraya gel (ve) Kaniş şehrinde kız kardeşimi eş olarak al (kız kardeşimle evlen). Zuba şu cevabı verdi: O (kız kardeşin) orada otursun. Ahu-waqar şöyle konuştu: Kaniş şehrinde (kız kardeşim hakkında) onu, koloni mahkemesinin kararını ver. Senin ayağın uzaktadır (sen uzakta olan bir yerdesin) kız kardeşim ne zamana kadar (Kaniş şehrinde) otursun (beklesin). Zuba buna şöyle cevap verdi: Git! Kız kardeşinin gönlünün istediği yere (kimseye) kocaya ver...".²⁹ Belgeden de anlaşıldığı gibi nişan, kız daha evlenemeyecek kadar küçük yaşta iken yapılmıştır. Genç kızla nişanlanmış olan erkek ise evlilikten vazgeçmiş ve mahkeme huzurunda nişanı bozmak istediğini sözlü bir şekilde beyan etmesi ile nişan bozulmuştur.

Evlenecek olan kız için alınan başlık parasına karşılık, yapılacak olan bir masraftan bahsedilmektedir. Bahsedilen bu masraf muhtemelen kızın çeyizinin hazırlanması için yapılan harcamalardan oluşmaktadır. Bu çeyiz kadının ölümü durumunda, kadının çocuğu varsa ona eğer yoksa kadının ailesine kalıyordu.³⁰

²⁴ İrfan Albayrak, "Asurlu Tüccar Şu-İstar'ın Kültepe'de Ele Geçen Vasiyetnamesi", *Cahit Günbattı'ya Armağan Kitabı*, 2015, s. 20.

²⁵ CAD, s. 310'da çeyiz, *nudunnû* ile ifade edilmiştir. Kız çocuklar evlenirken onlara verilen çeyiz, ailenin maddi gücüne göre çeşitli mutfak eşyaları, ev eşyaları, gümüş takılar, mücevherler ve kölelerden oluşuyordu. Hatırı sayılır miktarda verilen bu çeyize karşılık olarak kız çocuklar babalarının ölümünden sonra mirastan hak talep edemezlerdi. Bkz. K. Rhea Nemet-Nejat, "Women in Ancient Mesopotamia", *Women's Role in Ancient Civilizations*, 1999, s. 90.

²⁶ Hasan Ali Şahin, "Eski Asur Hukuku'nda Kız Çocukların Baba Mirasından Payı" *Kadın/Women 2000*, C. VI, S. 2, 2008, s. 44.

²⁷ K. Rhea Nemet-Nejat, "Women in Ancient Mesopotamia", *Women's Role in Ancient Civilizations*, 1999, s. 90.

²⁸ Hüseyin Sever, "Yeni Belgelerin Işığında Koloni Çağında (M.Ö. 1970-1750) Yerli Halk ile Asurlu Tüccarlar Arasındaki İlişki", *Belleten*, C. LIX, S. 224, 1995, s. 4.

²⁹ Kemal Balkan, "Eski Asur ve Anadolu'da Kızların Çocuk Yaşta Nişanlanması" *Belleten*, C. LI, S.200, 1987, s. 422.

³⁰ Victor H. Matthews, "Marriage and Family in The Ancient Near East", *Marriage and Family in The Biblical World*, 2003, s. 14.

Asurlu erkeklerin yerli kadınlarla evlenmeleri kadar sık rastlanılan bir durum olmasa da Asurlu kadınların da yerli erkeklerle evlilikler yaptıkları bilinmektedir. Kaniş'ten Asur'da oturan Şimat-İstar adlı kadına yazılmış olan bir mektupta “Annenin on yıldır bir Anadolulu ile evli olduğunu ve o Anadolulunun evinde oturduğunu işitmedin mi?” ifadesi geçmektedir. 1991 yılında ortaya çıkarılan aynı arşive ait belgelerden evlendiğinden bahsedilen kadının İstar-Lamassī olduğu ve Asurlu kocası Kunīlum'un ölümünden sonra yerli Lulu ile evlendiği öğrenilmektedir.³¹ Asurlu tüccarlardan Şallim-Aşşur ve İmdīlum'un kızlarının da yerli erkeklerle evlilikler yaptıkları bilinmektedir. Şallim-Aşşur'un kızı Şat-Anna ilk evliliğini bilinmeyen biriyle yaptıktan sonra ikinci evliliğini Şuppi-numan adlı bir yerli ile yapmıştır.³² Tanınan bir tüccar olan İmdīlum'un kızı İstar-bašti ise kocasının ölümünden sonra ikinci evliliğini yerli Anuwa ile yapmıştır.³³

Kültepe tabletleri içerisinde evlilik konusuna dair belgelerden çıkarılan sonuca göre, eşler tamamıyla eşit haklara sahip olmuşlar ve ayrılma halinde edinilmiş mallar eşit olarak taksim edilmiştir. Yerli kadınlarla evlenen Asurlular, evlilikte yerli usullere bağlı kalmışlardır.³⁴ Evlilik gerçekleşmeden önce yapılan sözleşmelerden Asur Ticaret Koloniler Çağı'nda Anadolu'da tek eşliliğin var olduğu anlaşılmaktadır. Yerli kadınlarla evlenmiş olan Asurluların Anadolu'da ikinci bir eş alamayacakları, aldıkları takdirde para cezası ödeyecekleri şahitlerin huzurunda karara bağlanmışlardır.³⁵ Asurlu bir tüccar olan İdī-Adad ile yerli bir bayan olan Anana'nın evlilik sözleşmesini içeren AKT I, 76 belgesinde bu durum “başka bir eş alamaz” ifadesi ile açıkça belirtilmiştir. Belgenin tercümesi şöyledir: “İdī-Adad Anana ile evlendi. Memlekette ikinci bir eş (ile) evlenmeyecek! Eğer evlenirse ve onu boşarsa 5 mina gümüş tartacak...” AKT I, 77 belgesinde ise Şū-Su'en adlı bir Asurlu ile Ennam-Aşşur'un kız kardeşi olarak belirtilen EtaRI'nın evlilik mukavelelerinde Şū-Su'en'in ikinci bir eş almayacağı “o (erkek) Kaniş ve Nihria'da ikinci sınıftan bir kadın ile dahi evlenmeyecek” ifadesi ile belirtilmiştir.³⁶

Evlilik boyunca kadın eğer iki ya da üç yıl içerisinde çocuk sahibi olamazsa, meşru eş kocası için bir cariye satın alıyordu. Böylece evliliklerde çocuğu olamayan kadını boşamanın düşünülmediği anlaşılmaktadır. Meşru eşin çocuğu olma ümidi kaybedilince onun izni ve şahsen temini yoluyla kocası çocuk elde etmek için bir cariye ile bir arada kalabiliyordu. Cariye olan kadın çocuk dünyaya getirir getirmez satılarak evden uzaklaştırılıyordu. Laqipum ile Hatala'nın evlilik sözleşmesinde Hatala'nın iki yıl içinde çocuk sahibi olmazsa Laqipum için bir cariye alacağı belirtilmiştir. İstar-Lamassi ile Puzur-İstar'ın evlilik sözleşmesinde ise İstar-Lamassi'nin üç yıl içinde çocuk sahibi olamaması durumunda Puzur-İstar'ın bir cariye satın alabileceği kaydedilmiştir.³⁷

Kültepe tabletleri içerisindeki boşanma vesikalarının çoğunluğu yerli erkekler ya da Asurlu tüccarlar ile evlenmiş olan kadınlara aittir. Bu vesikalar incelendiği zaman, boşanma

³¹ Cahit Günbattı, “Kültepe-Kaniş Anadolu'da İlk Yazı İlk Belgeler”, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları No: 78, Kayseri 2012, s.164.

³² M. Trolle Larsen, *Kültepe Tabletleri VI-a*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2010, s. 45.

³³ Karl Hecker, “Zur Rolle Der Einheimisch-Anaotischen Bevölkerung im Altassyrischen Fernhandel Mit Kleinasien”, *IX. Türk Tarih Kongresi*, 1986, s.147.

³⁴ Tahsin Özgüç, *Kültepe Kaniş/Neša*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2015, s.40-41.

³⁵ Günbattı, *Anadolu'da İlk Yazı İlk Belgeler*, s. 166.

³⁶ Bilgiç vd. s. 93-94.

³⁷ Julius Lewy, “On Some Institutions of The Old Assyrian Empire”, *HUCA* 27, 1956, s. 7-9.

yetkisinin her iki tarafa da tanındığı, ayrılma halinde mal ve mülkün taraflar arasında eşit bölüştüğü ve çocukların vesayetinin ne olacağına bir karara bağlandığı anlaşılmaktadır.³⁸

Şimdiye kadar yayınlanmış olan boşanma belgelerinden, kadın ister yerli ister Asurlu olsun ayrılma halinde bir boşanma parası³⁹ ödendiği anlaşılmaktadır. Asurluların boşanma davalarını kârum karara bağlarken, yerli eşlerin anlaşmazlıkları halinde ise duruma kral müdahale etmekteydi.⁴⁰

Anadolu toplumunda evlilikler tek eşli olmasına rağmen uzun süre evlerinden uzak kalan Asurlu tüccarlar arasında zamanla iki kadınla evlenme uygulaması yaygınlaşmıştır. Ticaret yapmak için Anadolu'ya gelen tüccarlar buradaki yerli kadınlarla evlilikler yapmışlardır. Asurlu tüccarın ilk evlendiği kadın nerede yaşarsa yaşasın asıl eş olarak kabul ediliyor ve bir tüccar iki eşle birlikte yaşayamıyordu.⁴¹

Anadolu'da yerli bir kadınla evlilik yapan Asurlu tüccarın Asur'da ikamet eden eşi tüccarın Asur'daki işlerini takip ederek işlerinde ona yardımcı olmaktadır. Asur'da bulunan bu eşin Anadolu'daki ikinci eşten haberdar olduğunu BIN 4, 88 belgesinde geçen ifadelerden anlamaktayız. Bu belge Asurlu bir kadın olan Şarrat-İstar tarafından Anadolu'da ticaretle uğraşan kocası Aşşur-nādā'ya gönderilmiş bir mektuptur. Şarrat-İstar, Aşşur-nādā'ya ona gönderdiği bazı kumaşlardan ve eline geçen altın, gümüş ve bakır miktarından bahsetmektedir. Mektupta yer alan "...iç çamaşırları senin Kaneş'te bulunan eşin içindir. Kaneş'te seninle birlikte kalan eşini seveceğim..." ifadesinden Şarrat-İstar'ın kocasına Anadolu'da yerli bir kadın ile evlilik yaptığı için sorun çıkarmadığı anlaşılmaktadır.⁴² Tüccarların Asur'da oturan eşleri *aşşatum* olarak anılıp "birinci kadın, asıl eş" olarak kabul edilirken, Anadolu'daki yerli eşi *amtum* "cariye" olarak adlandırılıyordu ve "ikinci eş" statüsündeydi.⁴³

Asurlu tüccarlar ile eşleri arasındaki yazışmalarda kocalarının yokluğunda Asur'da kalan kadınların ev idaresi, çocukların yetiştirilmesi, Anadolu'da pazarlanacak olan ticari malların temini ve kumaşların dokunması gibi işlerle ilgilenmek zorunda kaldıkları görülmektedir.⁴⁴ Kadınların bu işlerin yanı sıra eşlerinin Asur'daki temsilcileri olarak hareket ettikleri ve onları yaşanan gelişmelerden haberdar ettikleri anlaşılmaktadır. Ünlü tüccarların birçoğunun eşi, evlerindeki atölyelerde ailenin diğer kadın üyeleri ve kölelerle birlikte tekstil ürünleri dokumuştur. Üretilen bu kumaşların Anadolu'ya nakliyesi, alacakların toplanılması ve vergilerin ödenmesi yine kadınlar tarafından gerçekleştirilmiştir.⁴⁵

Metinlerden Anadolu'ya ticaret yapmak için gelen Asurlu tüccarların geride bıraktıkları evlerinin idaresini Asur'da kalan eşlerinin yürüttüğü anlaşılmaktadır. Asurlu tüccar Aşşur-muttabil'in eşi Kunnanīya'ya gönderdiği mektupta "eğer domuzlar şişmanlamaz, yağlanmazlarsa, sat onları. Besili yağlı olurlarsa elde kalsınlar" diyerek ev idaresi hakkındaki fikirlerini eşine iletmiştir.⁴⁶

³⁸ Darga, *Anadolu'da Kadın*, s. 90-91.

³⁹ ezēbu, bkz. CAD, s. 416.

⁴⁰ Özgüç, *Kaniş/Neša*, s. 40.

⁴¹ Michel, *Women of Assur and Kanesh*, s. 125-126.

⁴² M. Trolle Larsen, *The Aşşur-nādā Archive. Volume: 1*, Nederlands Instituutvoorhet Nabice Oesten te, Leiden 2002, s. 107.

⁴³ Yasushi Kawasaki, "Status of Women and Marriage Institution of The Old Assyrian Society", *Bulletin of The Society for Near Eastern Studies in Japan*, C.37, S.1, 1994, s. 52-70.

⁴⁴ Cecile Michel, "Femmes et Ancêtres Le Cas des Femmes d'Assur", *Topoi. Orient-Occident*, 10, 2009, s.27.

⁴⁵ Klass R. Veenhof, "Some Social Effects of Old Assyrian Trade", *Trade in The Ancient Near East*, 1977, s. 113.

⁴⁶ Cecile Michel, "Les Malheurs de Kunnanīya, Femme de Marchand" *Archivum Anatolicum*, C. 3, 1997b, s. 247.

BIN 6, 20 nolu belge Aşşur-rabi isimli tüccarın, Asur'daki evlerini emanet ettiği kızı Maganika'ya gönderdiği mektubu içermektedir. Aşşur-rabi kızını ev ve ticari mallara yeterince sahip çıkmadığı için mektupta şöyle uyarmaktadır: “Niçin bana böyle yazdın: ‘Mühürlü odayı açacağım ve biranın (mayalı bira) ekmeği satacağım.’ Evin zemin katı ve üst katı benim mühürümle mühürlü değil mi? Rica ediyorum, ben gelinceye kadar, evin üzerindeki hiçbir mühürü açma ve dikkat et ki, mühürlerim el değmemiş kalsın. Emiqtum kadını (bakıcı, hasta bakıcı?) benim yanımdan kaçtı. Bugüne kadar gelmeye de geciktim. Senden rica ediyorum, şimdye kadar dikkatle gözettiğin gibi (evi), dikkatle gözetmeye devam et, benim şahsımı bizzat görünceye kadar...”⁴⁷

Ticaret hayatında aktif olarak rol alan kadınların öncelikli görevi şüphesiz annelik olmuştur. Kültepe tabletleri arasında çocukların yetiştirilmesine dair bilgi yok denilecek kadar azdır. Fakat çocukların eğitiminden sorumlu kişiler doğal olarak anne ve babaları olmuştur. Anadolu'ya ticaret yapmak için giden tüccarların Asur'da kalan eşleri çocukların yetiştirilmesiyle tek başlarına ilgilenmek zorunda kalmışlardır. Çocuk yetiştirilmesiyle ilgili sayıları fazla olmayan mektuplarda, yetişkinlerin sorumluluklarıyla ilgili büyük endişeler taşıdıkları görülmektedir. Çocukların barınma, beslenme ve giyinme gibi temel ihtiyaçlarının karşılanması dışında onların ahlaki eğitimleriyle de ilgilenmek zorunda kalmışlardır. Bazı varlıklı ailelerin küçük çocukların bakımı için dadı tuttukları bilinmektedir. Bunun yanında çocukların yetiştirilmesinde diğer aile bireyleri de yardımcı olmuşlardır.⁴⁸ Kadınların eşlerine yazmış oldukları mektuplardan ev içerisinde yaşayan ve çocukların yetiştirilmesiyle ilgilenen diğer aile fertlerinin kimler olduklarını tahmin etmek mümkündür. Asurlu tüccar Kuliya'nın eşi Ababaya tarafından yazılan Kt 92/k 211 nolu belgenin 3-4. satırlarında Ababaya eşine “bizler, senin küçükler ve ev halkın iyiyiz” şeklinde bilgi vermiştir. Mektupta küçükler denilerek muhtemelen evdeki çocuklardan bahsedilmektedir. Yine Ababaya'dan Kuliya'ya yazılan başka bir mektubu içeren Kt 92/k 233 nolu belgede “kız kardeşin babanla çokça konuşuyor ve ona seni unutturmaya çalışıyor” diyerek ev içinde yaşanan gelişmeleri eşine bildirmiştir. Mektubun devamında “ani bir şekilde davranma, baban senden başka kimseye sahip olmadığından korkacak bir şey yok” diyerek, eşini sakinleştirmek istemiştir.⁴⁹ Her iki mektuptan anlaşıldığı üzere Asur'da yaşayan Ababaya eşini ev içerisinde yaşanan gelişmelerden de haberdar etmiştir. Ayrıca bu kayıtlardan dolayı Kuliya'nın babasının da çiftin Asur'daki evinde Ababa'ya ve diğer aile üyeleri ile birlikte barındığı sonucuna ulaşılabilir. Anadolu'da ticaret ile uğraşan tüccarların Asur'daki çocuklarının yetiştirilmesinde annenin yanı sıra, büyükanne ve büyükbaba ile birlikte ailede yer alan teyze, amca gibi diğer kardeşlerin de etkili oldukları anlaşılmaktadır. Birçok belgede ev halkının durumu hakkında bilgi verilirken, çocuklar hakkında da bilgi verildiği görülmektedir. CCT 4, 28b belgesinin 27. satırında “çocukların yanı sıra bizler de sağlıklıyız” denilmektedir. BIN 6, 17 nolu belgede bir çiftin çocuklarının hastalığı için evden uzakta olan babası endişe etmiş olmalı ki “korkacak bir şey yok çocuk iyi” şeklinde bilgi verilmiştir.⁵⁰

Asurlu tüccarların eşlerine gönderdikleri mektuplarda sadece ev idaresi ve ticaret gibi konulara yer verilmemiştir. Bazı mektuplarda Kaniş'te yaşayan tüccarların Asur'daki eşlerine duyduğu aşk ve özleme de yer verilmiştir. Bunun en güzel örneğini Aşşur-taklaku'nun eşi İstar-ummiye'ye yazdığı mektupta görürüz. Mektubun ilgili satırlarının tercümesi şöyledir: “Neden bana ateşli sözcükler yazmayı kestir? Senden başka neyim ver benim? Ödünç aldığım her mina

⁴⁷ Cecile Michel, *Correspondance Des Marchands*, s. 458.

⁴⁸ Cecile Michel, *Les Enfants*, s. 458.

⁴⁹ Klass R. Veenhof, *Kültepe Tabletleri V*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2010, s.96-97; 99-100.

⁵⁰ Cecile Michel, *Les Enfants*, s. 98-100.

senin isteğine göredir (senin emrindedir) ki, bunlar beni, borçlarımı ödeme zamanına yaklaştırıyor (iflasın eşiğindeyim?)! Niçin beni hep senin istediğin duruma sokuyorsun? Gökler kadar büyük meseleler sırtıma yüklenmedi sadece, bir de sen bana ateşli sözler yazmayı kestir... Sana rica ediyorum, lütfen ilk gelen kervanla yola koyul. Veya Şa-Aşşur-mada ile olsun, kalk gel! Küçük oğlanı orada bırakma ve eğer gümüşe ihtiyacın varsa, Aşşur-taklaku'dan sana vermesi için 1 veya 2 şeşel gümüş iste. Bana verdiğin üzüntüden bitkinim. Gerçekten eğer beni seviyorsan yola koyul gel..."⁵¹ Mektupta anlaşıldığı üzere Aşşur-taklaku bir yandan maddi sıkıntılarla uğraşırken, diğer yandan ailesine büyük bir özlem duymaktadır. Mektubunda bu özlemini dile getiren Asurlu tüccar eşinin yanına gelirken çiftin küçük oğullarını da yanında getirmesini istemektedir.

Kültepe tabletleri içerisinde sosyal tabakalaşmanın en alt seviyesinde yer alan kölelerin alım- satımı ile ilgili oldukça detaylı bilgiler yer almaktadır. Köle alımında ödenen ücretler kölenin yaşı, cinsiyeti ve iş gücüne göre farklılık göstermektedir. Belgelerden, erkek kölelerin fiyatlarının işgücünün kadın kölelere nispeten fazla olması sebebiyle daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Bir kadın kölenin fiyatı ortalama 20-30 şeşel arasında olmakla beraber, 5 ile 60 şeşel gümüş arasında değişmektedir.⁵²

İki Asurlu arasında kadın kölenin satış kontratı olarak düzenlenen Kt 90/k 120 nolu belgede Kurubana isimli kadın kölenin satış bedeli 45 şeşel gümüş olarak belirlenmiştir. Söz konusu olan metnin tercümesi şöyledir: "Nuh(u)şatum kadın kölesi Kurubana'yı verdi, Nuhuşatum'un <kölesi>, Nuhuşatum (onu) sattı ve (Bayan) Ab-şallim 45 şeşel gümüşü ödedi ve Ab-şallim kadın köle Kurubana ve oğlunu satın aldı. Eğer herhangi biri kadın köle veya onun çocuğu için müracaat edecek olursa, Ab-şallim'e 45 şeşel gümüş ödeyecek. Dan-ili'nin oğlu Ennam-Aşşur'un <oğlu> Merali'nin huzurunda."⁵³

Başka bir örnek olan Kt v/k 125 nolu belgede Şuppianeka isimli kadının kızı Şarika ile birlikte köle olarak satıldığı görülmektedir. Metnin ilgili satırlarında şunlar kaydedilmiştir: "Labarşa, Habia'nın karısı Şuppianeka'yı ve kızı Şarika'yı, Aşşur-bēl-awātım'e bedeli karşılığında verdi (sattı). Eğer Habia'nın karısı Şuppianeka ve onun kızı Şarika Labarşa'ya dönecek (itirazda bulunacak) olurlarsa, Labarşa'ya 1 mina gümüş tartacaklar."⁵⁴

2. Ekonomik Hayatta Kadın

Kaniş Kārum'unda oturmuş Asurlu tüccarlarla, bunların Asur'daki bayan yakınları arasındaki yazışmalar, bazı kadınların ailenin erkek üyeleri ile birlikte aktif bir biçimde ticari hayatın içinde yer aldıklarını ortaya koymaktadır. Asurlu kadınlar genellikle tekstil üretiminde bulunup, bu ürünleri pazarlamışlardır. Kadınların iş alanları sadece kumaş dokumak ve bunları pazarlamakla sınırlı kalmamış; bunun yanında Kt v/k 38 nolu belgeden öğrendiğimize göre balta, çekiç, kemer, ayakkabı ve yüzük gibi pek çok malın teminini sağlayarak Anadolu'ya ulaştırmışlardır. İhraç edilecek malların sağlanmasından sonra bunların Anadolu'ya sağlam bir

⁵¹ Paul Garelli, "Trois Tablettes Cappadociennes Du Musée de Rouen", *RA* 51, 1957, s. 7-8.

⁵² Ebru Mandacı, *Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda Kadın*, Tulpars Yayınları, Ankara 2016, s. 42.

⁵³ Sebahattin Bayram, Salih Çeçen, "Yeni Belgelerin Işığında Eski Anadolu'da Kölelik Müessesesi", *Belleten*, C. LX, S. 229'dan ayrı basım, 1997, s. 587.

⁵⁴ Hüseyin Sever, "Köle Satışı Hakkında Yeni Kültepe Metinleri", *XXXIV. Uluslararası Assirioloji Kongresi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1998, s. 493-494.

şekilde ulaştırılması için paketlenmesi gibi büyük çaba gerektiren işler de yine kadınlara kalmıştır.⁵⁵

Kadınlar gerekli durumlarda senet düzenleyerek bu senetleri koruma altına almışlardır. Aşşur-nādā'nın kızı ve Puzur-İstar'ın eşi olan rahibe İstar-lamassī bazı belgelerde alacaklı ya da borçlu olarak görülmektedir. İstar-lamassī ve Nuhşatim'in 1/3 mina borçlu olarak görüldüğü KKS 15a numaralı belgede İstar-lamassī'nin de mührünün yer aldığı görülmektedir.⁵⁶ Sermayeye ortak olan, kredi verebilen, borçlu, satıcı, alacaklı ve şahit olarak iş ve ticaret hayatında çok önemli bir yere sahip olan kadınların şahsi mühürleri bulunmaktaydı.⁵⁷ Kadınların kendilerine ait mühürlerinin olması ticaretle ne kadar yetkilerinin olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Kt v/k 17 numaralı belgede Nuḥṣatum'a oğlu Şalim-ahum şunları söylemektedir: "Şehre geleceğim zaman, yolculuğumun başında, sana Amur-ilī'nin önünde bıraktığım, yol için (gerekli) büyük tablet kabını, benim mührüme ilaveten, siz de mühürleyiniz ve adamım Abūqar'a teslim ediniz ki o, bana, Şamuha'ya getirsin."⁵⁸

Son yıllarda bulunan tabletlerde, bazı yerli bayanların da bir tüccar gibi iş hayatına atıldıkları görülmektedir. Anadolu kadınlar ticaret yapmak için Asurlu tüccarlardan aldıkları borcu zamanında ödeyemediklerinde borçlarına karşılık Asurlu tüccarların tarla işlerinde çalışmışlar ya da esir düşmüşlerdir. EL 99 belgesinde Bayan Hana 18 şeşel gümüş borcuna karşılık sabanda çalışmayı taahhüt etmiştir. EL 81 nolu belgede ise yerli bir bayan olan Şubbi-kuni'nin Pūšu-kēn'den aldığı 8,5 şeşel gümüş borca karşılık ot biçtiği görülür. EL 86 nolu belgede Perrua'nın oğlu Babala ile birlikte 1/3 mina 7 şeşel gümüş borçlanan Balhazia'nın karısı Enişru'nun borcu hasat zamanında ödeyemediği takdirde esir düşeceği anlaşılmaktadır.⁵⁹

Kültepe metinlerinde, Anadolu'ya kumaş sevkiyatı yapan önemli Asurlu iş kadınlarının bulunduğunu görüyoruz. Bunların başında ünlü tüccar Pūšu-kēn'in eşi Lamassī gelmektedir. İkili arasında kumaşlar ve bu kumaşların teslimatı hakkında yazılmış çok sayıda mektupta bazı dikkat çekici olan konuşmalar yer almaktadır. BIN IV, 10 numaralı metinde, Lamassī, gönderdiği kumaşlar için, Pūšu-kēn'in kendisine şöyle seslendiğini belirtmektedir: "Küçüktürler (ve) kalitesizler." Benzer ifadeler, BIN VI, 11 numaralı belgede de rastlamaktayız. Lamassī, Pūšu-kēn'e, "niçin sen bana daima gönderdiğin kumaşlar kalitesizdir diye yazıyorsun" şeklinde sitem etmektedir.⁶⁰ Paul Garelli tarafından neşredilen RA 59, 25 numaralı metinde Lamassī'nin Asur'da yünün pahalı olması nedeniyle Anadolu'da bulunan Pūšu-kēn'in kendisine yün göndermesini istediği görülmektedir. Metnin ilgili satırları şöyledir: "Şehirde yün pahalıdır. (Benim tasarrufum olarak) 1 mana gümüş koyduğunda, içine yün(de) koy."⁶¹ BIN IV, 9 nolu belgede Lamassī Pūšu-kēn'den yün istediğini ancak yünün kendisine ulaşmadığını şöyle ifade etmektedir: "Pūšu-kēn'e söyle, Lamassī şöyle (söyler). Bana yazdın şöyle dedin: Ahūqar ve İa-şar, 5'er mina yünü sana taşımışlardır (getirmişlerdir). Onlar, bana hiçbir şey vermediler." Lamassī'nin çektiği yün sıkıntısının devam ettiği BIN VI, 7 belgesinde

⁵⁵ Cahit Günbattı, Kadınların Ticari Faaliyetleri Hakkında Bazı Gözlemler, s. 191-200.

⁵⁶ Mataus Lubor, Marie Matovsova Rajmova, *Kappadokische Keilchrifftafeln mit Siegeln*, Prag, 1984, s. 43-44; Şahin, Rahibelerin Aile ve Toplumdaki Konumu, s. 235-236.

⁵⁷ Tahsin Özgüç, *Kaniş/Neşa*, s. 257.

⁵⁸ Cahit Günbattı, 1994, s. 198.

⁵⁹ George Eisser, Julius Lewy, *Die Altassyrischen Pechtsurkunden vom Kültepe (EL)*, Leipzig: Hinrichs 1930, s. 80-81; 62; 65-66.

⁶⁰ Cahit Günbattı, Kadınların Ticari Faaliyetleri Hakkında Bazı Gözlemler, s. 193.

⁶¹ Paul Garelli, "Tablettes Cappadociennes de Collections Diverses, RA 59, 1965, s. 158-160.

açıkça görülmektedir. Metnin ilgili satırlarında şu ifadeler yer almaktadır: “Para çantasını (keseysi) gönderdiğinde (içine) yün koy, yün şehirde pahalıdır.”⁶²

Eski Asur metinlerinde yün, Asurlu kadınlar tarafından kumaş üretiminde kullanılan, Anadolu ticaretinde vazgeçilmez bir hammadde olarak karşımıza çıkmaktadır. Asurlular Anadolu’daki yün ticaretini Asurlu kadınlara yün sağlamak için değil gümüş kazanmak amacıyla ihracatta kullanmışlardır. Anadolu’da temin edilen yünün Asur’a gönderilmesine dair çok az referans vardır. Bu referanslarda da Asur’da yünün çok pahalı olduğu dile getirilmiştir ve gönderilen yün miktarı genellikle çok az olmuştur.⁶³ Günbattı, yünün pahalı olmasının sebebini Asur’da yeteri kadar yün bulunmamasından çok, arz-talep meselesiyle ilgili olduğunu belirtmiştir. Anadolu ve çevre ülkelere yapılan dokuma ürünlerinin ihracı, Asur’da ev işletmeleri şeklinde büyük bir dokuma sanayinin oluşmasını sağlamıştır. Bunun sonucunda ortaya çıkan yün ihtiyacı, muhtemelen koyun varlığı bakımından zengin olduğunu bildiğimiz komşu ülkelerden karşılanmıştır.

Bazı mektuplarda kadınların satılması için Anadolu’ya gönderdikleri kumaşların parasını zamanında alamadıklarından dolayı şikâyet ettikleri görülür. BIN VI, 7’de Lamassî ilk giden kervanla Aşşur-malik’e bir kumaş verdiğini fakat parasının henüz kendisine ulaşmadığını bildirmektedir. BIN IV, 96’da Waqurtum isimli kadın Buzāzu’ya yazdığı mektupta kumaşların parasını kendisine göndermesini istemektedir. ATHE 44, 33 nolu mektupta kırık olduğu için ismini bilmediğimiz bir kadın Anadolu’ya gönderdiği iyi kalite 15 parça kumaşın bedeli olan altının gönderilmesini yazmaktadır. Kadınların evlerinin geçimlerini sağlaması ve kumaşları dokumak için gerekli yünün ve malzemenin temini için Anadolu’ya gönderilen malların ücretlerinin kısa sürede gönderilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde paranın gönderilmesinin geciktiği durumlarda kadınların geçim sıkıntısı içine düştükleri mektuplara yansımıştır. Asurlu tüccar Uşur-şa-İstar’ın kız kardeşi Şima(t)-Su’en’in Mannum-ki-Aşşur’a yazdığı n/k 720 nolu mektupta *ina ħuršim ērim wašbāku* “boş bir kilerde oturmaktayım” ifadesi geçmektedir.⁶⁴ İna’nın karısı Taram-kubi tarafından Kaniş’te ikamet eden kocasına gönderilen mektupta ise, ev idaresi için kullanılacak olan dokumaların ücretinin İna tarafından Taram-kubi’ye gönderilmemiş olmasına sitem edildiği görülmektedir. Mektubun devamında bilezik ve yüzük gibi mücevherlerin evin gıda ihtiyacı için kullanılması gerekirken ne için kullanıldığı sorgulanmaktadır. Metnin ilgili kısmının tercümesi şöyledir: “Ücretim olan ne şeql gümüşü, ne de bir çuval buğdayı yolladın, Asur’da açlık var. Bilezikler, yüzükler nereye gitti? Onlar beslenmemiz için kullanılmalıdır.”

Metinlerden kadınların kumaş ticaretinde olduğu kadar tahıl ticaretinde de aktif rol oynadıkları anlaşılmaktadır. Kültepe tabletleri içerisinde tahıl ticaretiyle ilgili olarak karşımıza çıkan kadınlardan birisi Kunnaniya’dır. Kunnaniya, Pūšu-kēn’in oğlu Aşşur-muttabil ile evli olan Anadolu’lu bir kadındır. Kocasının Kunnaniya’ya gönderdiği mektuplardan diğer tüccarların eşleri gibi davranıp, evinin işlerini yürütmesinin yanı sıra ticari aktivitelere katıldığı da anlaşılmaktadır. Belgeler, Aşşur-muttabil’in Kaniş’te ikamet etmesine rağmen Anadolu içinde çok fazla seyahat ettiğini ve Asur’a gidip geldiğini göstermektedir. Aşşur-muttabil’in, Kunnaniya’ya yazdığı bir mektubunda “On çuval hububat satın al, yarısı buğday olsun, ben geldiğimde elime geçsin” sözlerinden Kunnaniya’nın tahıl ticareti ile uğraştığı anlaşılmaktadır. Aşşur-muttabil, Kunnaniya’ya Asur şehrinde kalay, gümüş, kumaş, şal, yün, ayna ve çeşitli

⁶² Esmā Öz, “Kültepe Tabletleri Işığında M.Ö. II. Binde Kadının İş Hayatındaki Yeri” *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 1, S. 25, 2008, s. 47-58.

⁶³ Veenhof, *Old Assyrian Trade and Its Terminology*, s. 130.

⁶⁴ Günbattı, *Kadınların Ticari Faaliyetleri Hakkında Bazı Gözlemler*, s. 193-195.

objeler göndermiştir. Çiftin hizmetkârları tarafından Kaniş'e ulaştırılan bu mallar Kunnaniya tarafından teslim alınmış ve karşılığında Aşşur-muttabil'in talebi üzerine hububat ve kaliteli zeytinyağı gönderilmiştir.⁶⁵

Kt c/k 1440 nolu belge Anaya isimli kadın tüccarın üç yerli şahıstan alacaklı olduğu 12 şeşel gümüş ve onun faizi olan 3 çuval arpa ile ilgili düzenlenmiş olan bir senettir. Söz konusu olan metinde şunlar kaydedilmiştir: "12 şeşel gümüşü ve onun faizi (olan) 3 çuval buğdayı Kabitahşu, Peruwa ve Yatalka üzerinden Anaya alacaktır. Gümüşü (ve) tahılı orak tutma zamanına kadar verecekler. Gümüş ve buğday onların sağ ve (mali bakımdan) güvenilir olanlarının başına bağlanmıştır."⁶⁶

Anadolulu iş kadınlarına dair bilinen en güzel örnek Madawada isimli bayandır. Belgelerden, kendisinin köle, gümüş ve tahıl ticaretiyle uğraşan zengin bir tüccar olduğu anlaşılmaktadır. Madawada'ya âit inceleyeceğimiz, Kt o/k 39 numaralı açılmamış zarf, Madawada'nın, Hu(w)ialka adlı yerli bir bayan satın almasına ilişkindir. Metnin ilgili satırlar şöyledir: "Madawada, Hu(w)ialka'yı Dilina ve karısından satın aldı. Madawada cariyeyi dilediği yere satacak." İkinci olarak ele alacağımız belge, onun yerli üç şahıstan alacağı buğday, arpa ve ekmek hakkındaki o/k 40 numaralı açılmamış zarftır. Metnin tercümesi şöyledir: "Madawada Tamuria, Talia ve karısı iatalka'dan 1 mina gümüş, yarısı arpa yarısı buğday (olmak üzere) 30 çuval tahıl ve 60 ekmek alacaktır. İkuppia'dan sonra gelen Kaşşum'un haftasından başlayarak; Sarrātum ayı; Enna-Su'en'i takip eden limum'un senesi; tahılı orak tutma zamanına kadar verecekler, gümüşü (ise) hasat zamanına kadar tartacaklar. Eğer tartmazlarsa 1 minaya ½ mina ilave edecek(ler). Gümüş onların sağ olanlarının başlarında bağlanmıştır. Madawada'nın ölçü kabı ile ölçecekler." Belgede ödeme vadesinin yanı sıra tahıl ve gümüşün ödenmesi için ayrı ayrı zamanlar belirtilmiştir. Madawada'ya ait ele alacağımız son metin olan o/k 64 numaralı belge onun yerli bir çiftten alacağı gümüş, tahıl, besili sığır ve ekmek hakkındadır. Söz konusu metnin tercümesi şöyledir: "Madawada Kubidahşu ve karısı azulşa'dan 3 mina gümüş alacaktır. 2 mina gümüş için 1 mina gümüş faiz ilave edecek. (Kalan) 1 mina gümüş için (ise), 10 çuval arpa, 10 çuval buğday, 1 besili sığır ve 60 ekmek (verecek). Toplam 4 mina gümüşü ve yarısı arpa, yarısı buğday 20 çuval tahılı hasat mevsiminde ona (Madawada'ya) verecek."⁶⁷

3. Siyasi Hayatta Kadın

Koloni devrinde Anadolu'nun siyasi yapısı, bağımsız krallıklar ve bu krallıklara bağlı vasal krallar idaresindeki irili ufaklı şehir devletlerinden meydana gelmektedir. Tabletlerde *rubā'um* "kral" tarafından yönetildiğini bildiğimiz 30 kadar şehrin adı geçmektedir.⁶⁸ Belgelerde *rubātum* olarak geçen kraliçelerin bazen kralla birlikte bazen de tek başlarına ülke yönetimine dâhil oldukları anlaşılmaktadır. Belgeler, dönemde Anadolu kadını en üst seviyede temsil eden kraliçeler hakkında fazla bilgi içermemektedir. Bu bilgi kısırlığına rağmen, isimlerinin tespit edilemediği bu kraliçeler, idari yetkilerini en etkin şekilde kullanan, hukuki kararlar veren ve ülke yönetiminde söz sahibi olan kadınlar olarak karşımıza çıkmaktadır.⁶⁹ *Rubātum*

⁶⁵ Darga, *Anadolu'da Kadın*, s. 99; 103.

⁶⁶ Murat Çayır, İrfan Albayrak, "Yerli Halka Ait Bir Grup Kültepe Tableti", *Archivum Anatolicum*, C. 12, S. 1, 2018, s. 3.

⁶⁷ İrfan Albayrak, "Koloni Çağında Yerli Bir Bayan "Madawada"', *III. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1998, s. 1-14.

⁶⁸ Hakan Erol, "Asur Ticaret Kolonileri Devrinde Anadolu Şehir Devletleri'nin İdari Yapısı", *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi (ICANAS)* 38, 3, 2007, s. 1306.

⁶⁹ Remzi Kuzuoğlu, "Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda Anadolu Kraliçeleri", *Belleten*, C. LXXI, S. 262, 2007, s. 807.

terimi için bazı sözlüklerde “prenses” olarak açıklama yapılmıştır.⁷⁰ Ancak metinlerde *rubātum* unvanının *rubā’um*’un eşine verildiği görülmektedir. Şimdiye kadar neşredilen belgelerde *rubātum* unvanı ile kralın kız kardeşinin ya da annesinin zikredildiğine rastlanılmamıştır.⁷¹

Çivi yazılı belgeler Anadolu şehirlerinden Ankuwa, Hattuş, Kaniş, Kuburnat, Luhuzattia, Tawiniya, Tegarama, Timelkia ve Wahşuşana kraliçeleri hakkında az ama önemli bilgiler içermektedir.⁷²

Ankuwa’da Kaniş Kārum’unun Ib tabakası ile çağdaş olan 11t tabakasında kentin idaresinin başında bir kraliçenin ve onun yanında *rabi-simmiltim* “veliaht prensin” olduğunu öğrenmekteyiz. Nabi-Enlil isimli tüccar tarafından gönderilen bir mektubu içeren OIP 27, 5 nolu belgede, Nabi-Enlil, Ankuwa kraliçesi ve prensi tarafından tutuklanmış olan Şalahşua sarayının Hapiru⁷³ adamlarının serbest bırakılmalarını istemektedir. Böyle resmi bir belgede kral yerine, kraliçe ve prensin zikredilmesi mektubun yazıldığı dönemde Ankuwa’nın bu kraliçe ve *rabi-simmiltim* tarafından yönetildiğini göstermektedir.⁷⁴

Kt n/k 504 nolu belge Anadolu’da ismi belirtilmemiş bir krallığın kral ve kraliçesiyle, o yerin kārum temsilcileri arasında düzenlenmiş bir tutanağı içermektedir. Bu belge kraliçelerin hukuki yetkilerini göstermesi bakımından önemli bir örnektir. Asurlu tüccar Aşşur-taklāku saray tarafından tutuklanmıştır. Tutuklamadan iki ay sonra kārum’dan gelen bir heyet kral ve kraliçenin huzuruna çıkarak Aşşur-taklāku’nun suçsuz olduğunu ve serbest bırakılmasını rica etmişlerdir. Temsilciler kral ve kraliçeye, Aşşur-taklāku’nun kendileri gibi her zaman kral ve kraliçenin emirlerine hazır olacaklarını belirterek, ona tanrı Aşşur’un hançeri üzerine yemin ederek ya da yerli bir kimse gibi nehre giderek suçsuzluğunu kanıtlama fırsatının verilmesini istemişlerdir. Kral ve kraliçe Aşşur-taklāku’nun serbest bırakılması için düşmanları Tawiniya kralı ile ilişkisi olan ve kendilerinin aleyhinde bazı faaliyetlerde bulunan şahsın teslim edilmesi, aksi takdirde kendilerine 1 mina amutum veya 10 mina altın verilmesini istemişlerdir. İstenilen şartların yerine getirilmemesi durumunda Aşşur-taklāku’nun öldürüleceği bildirilmiştir.⁷⁵

Ülkenin güvenliği ile ilgili olan ATHE 62 nolu metinde başka bir kraliçenin kaçakçılık yapan Pūšu-kēn isimli Asurlu tüccarı tutuklattığı bilgisi kaydedilmiştir. Pūšu-kēn’in Kaniş şehrinde ikamet etmesinden dolayı onu tutuklatan kraliçenin Kaniş kraliçesi olduğu kabul edilmektedir. Belgede kraliçenin Luhuzattia, Hurama ve Şalahşua şehirleri ve ülkenin tamamında kaçakçılığın önlenmesi konusunda bir mektup yazdığı belirtilerek, tüccarların kaçakçılık yapmamaları istenilmiştir. Söz konusu metnin ilgili satırlarının tercümesi şöyledir: “Onun kaçak malını Irrā’nın oğlu Pūšu-kēn’e gönderdi ve onun kaçak malı yakalandı ve saray Pūšu-kēn’i hapse attı. Nöbetçiler güçlüdür. Kraliçe, Luzuzattia, Hurama ve Şalahşua ve ülkesindeki (her yerde) kaçakçılıkla ilgili (mektup) yazdı. Gözlerinizi açın! Lütfen hiçbir şeyin kaçakçılığını yapmayın.” Belgeden anlaşıldığı üzere Kaniş kraliçesi burada bir kral gibi hareket ederek ülkesinin çıkarlarını korumak için idari bir karar vermiştir. Bu durum aynı zamanda Kaniş tahtında bir kralın olmadığını ve ülkenin yönetiminin bir kraliçenin idaresi altında olduğunu göstermektedir.⁷⁶

⁷⁰ CDA, s. 306 ve AHw, s. 991’de *rubātum* “prenses” olarak açıklanmıştır.

⁷¹ Darga, *Anadolu’da Kadın*, s. 85.

⁷² Remzi Kuzuoğlu, *Anadolu Kraliçeleri*, s. 807.

⁷³ *hapiru*, CDA, s. 84’te toplumda yer alan sosyal bir sınıf olarak açıklanmıştır.

⁷⁴ Ignace J. Gelb, *Inscriptions from Alishar and Vicinity*, *Oriental Institute Publications* 27, Chicago 1935, s. 24-25.

⁷⁵ Cahit Günbatti, “Eski Anadolu’da “Su Ordali””, *Archivum Anatolicum*, C. 4, 2000, s. 73-77.

⁷⁶ Kienast, *ATHE*, s. 86-88; Kuzuoğlu, *Anadolu Kraliçeleri*, s. 804.

Kralların yanında yönetimde kraliçelerin de yer aldığı örneklerinden birisi Kt 83/k 129 nolu belgede yer almaktadır. Günümüzde Sivas-Gürün'e konumlandırılan Tegarama şehrinden Kaniş şehrine yazılan bir mektubu içeren belgede, Tegarama'da bulunan tüccarlar yaşanan bir isyandan bahsederek, muhtemelen bu kargaşa ortamında rehin düşen arkadaşlarının kurtarılması için kral ve kraliçeden yardım istemişlerdir. Mektubun ilgili satırları şöyledir: “[Kaniş kârumuna] Tegarama kârumu şöyle der: İştiyoruz ki kral ve kraliçe [zor durumdadır]. Sizler babamız beylerimsiniz! Beylerimiz! Memleket isyan halindeyken sizin bulunduğunuz yere yazdık. Habercilerimiz Aşşur-nādā ve Ku[şa]’yı benim adıma gözetiniz ve (zira) bizim habercilerimize onlar hiçbir şey vermedi.”⁷⁷

Çivi yazılı belgelerden anlaşıldığı üzere Anadolu şehirlerinde kralların yanında kraliçeler de yönetimde söz sahibi olmuşlardır. Hatta bazı şehirlerde kralların bulunmadığı durumlarda hâkimiyetin tamamen kraliçede olduğu görülmektedir.

4. Kıyafetler ve Süs Eşyaları

Anadolu halkının giyinme şeklini KBo 9, 9 nolu belge tam olarak yansıtmaktadır. Metinde giyim şekli olarak *kitam*, *nahlaptam*, *senen* yani “keten elbise, manto ve bir çift sandaletten bahsedilmektedir. Belgeden anlaşıldığı üzere bu üçlü ile giyim tamamlanmaktadır. Eski Asur metinlerinde *lubūšum* kelimesi değişik anlamlarda kullanılmasına rağmen, daha çok giysi anlamında kullanılmıştır. BIN 4, 78 nolu belgeden anlaşıldığına göre elbiseler daha çok *pirikannū* cinsi kumaştan yapılmıştır. EL 284’ de “Bana evde elbise yapmak için *pirikannū* satın alın.” sözlerinden bu kumaştan yapılan elbiselerin özellikle ev kıyafeti olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. BIN 4, 162 ve TC 1, 43 belgelerinden de *pirikannū* kumaşının kırmızı renkli olanının makbul olduğu anlaşılmaktadır.⁷⁸ ICK I, 92 nolu belgede geçen “6 beyaz elbise, 7 sarı elbise” ifadelerinden Eski Asur döneminde kırmızı renkli *pirikannū* kumaşı dışında farklı renklerdeki kumaşlardan da giysiler yapıldığı anlaşılmaktadır.⁷⁹

İ. Albayrak tarafından neşredilen Kt 88/k 71 nolu belgede Pilah-İstar isimli Asurlu tüccarın kız kardeşinin evlenmesiyle ilgili yapılan masraflar kaydedilmiştir. Söz konusu olan metnin sonunda *a-ha-<at>-ni qá-qá-sà a-na İstar ta-aq-lu-up* “Kız kardeşimiz başını İstar için açtı” ifadesi yer almaktadır. Albayrak, bu ifadeye dayanarak dönemde genç kızların evlenme yaşına geldiğini göstermek için tanrıça İstar adına düzenlenen törenlere katılarak, bu törende başını açmış olabileceği tahmininde bulunmuştur.⁸⁰ Gökçek, Kültepe metinlerinde ilk defa geçen bu ifadedeki fiilin *galābum* “tırış etmek” ve *qalāpum* “bitki veya hayvan dersi soymak” fiillerini dikkate alarak, başı açmanın yanı sıra, “saçı düzeltmek” anlamına da gelebileceğini belirtmiştir. Buna dayanarak kız kardeşin tanrıça İstar adına bir seremoniye tabi tutulduğu ve hala devam eden bir gelenek olan gelinlerin düğün merasimi sırasında saçlarını yaptırdığı sonucuna ulaşılmıştır.⁸¹ E. Mandacı ise, yukarıdaki görüşlere katılmakla birlikte gelin adaylarının saçını

⁷⁷Kuzuoğlu, Anadolu Kraliçeleri, s. 803-804; Gojko Barjamovic, *A Historical Geography of Anatolia in The Old Assyrian Colony Period*, Copenhagen 2011, s. 132.

⁷⁸S. Sabâ Cebesoy, “Kapadokya Tabletlerinde Geçen Dokuma Ürünleri”, *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1994 Yılı*, 1995, s. 164-168.

⁷⁹ Hasan Ali Şahin, “Kültepe Metinlerinde Geçen Kumaş İsimleri”, I. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu (Kayseri: 11-12 Nisan 1997), 1997, s. 322.

⁸⁰ İrfan Albayrak, “Kültepe’den Değişik Bir Masraf Listesi”, *Archivum Anatolicum*, S. 5, 2002, s. 3-8.

⁸¹ L. Gürkan Gökçek, “Pilah-İstar Arşivinden Aile Hukukuna Dair Bazı Yazışmalar”, *Archivum Anatolicum*, C. 7, S. 2, 2004, s. 72-73.

yaptırırken günümüzde hala uygulanmaya devam edilen “duvak” geleneğinin varlığına işaret ederek gelinin dini bir seremoni ile bu duvağı açtığı şeklinde yorumda bulunmuştur.⁸²

Kaniş evlerinin içinde ve mezarlarında gün ışığına çıkarılanlar arasında kadınların vazgeçilmez süsü olan takılar da bulunmaktadır. Bu takılar çoğunlukla küpe, bilezik, yüzük ve kolyelerden oluşmaktadır.⁸³

Dönemde altın küpeler, genç kızlara verilen en popüler hediyelerdi. *Tudittum* olarak adlandırılan ve bakır, tunç veya gümüş kullanılarak yapılan iğneler kıyafetleri tutturmak için kullanılıyordu. Bu iğnelerin baş kısımları genellikle lapislazuli veya akik gibi değerli taşlarla veya demir bir topuzla süsleniyordu.⁸⁴ Mezarlarda gömü hediyeleri arasında altın, gümüş, değerli ve yarı değerli taşlardan yapılmış boncuklar bulunmuştur. Bu boncuklar genellikle kolye ve bileklik yapımı için kullanılmıştır.

Kültepe’de kozmetik kutuları sadece kadın mezarlarında bulunmuştur. Ele geçirilen kozmetik kutuları, bir kaya türü olan serpatinden yatan boğa, sabun taşı olarak da bilinen steatitten yatan domuz ve boğa başlarıyla, aslanla süslü kemik kutulardan oluşmaktadır. Kültepe Ib katına ait ve tek örnekle temsil edilen steatitten yapılmış allık kutusu yine bir kadına ait mezarda bulunmuştur. Aynı seviyeye ait bir başka allık kutusu da serpantinden yatan boğa biçimli kutudur. Bu kutu da diğerleri gibi bir kadının mezarından ele geçirilmiştir. Kültepe’de bulunan kozmetik kutularına ilgi çekici bir örnek de II. katmana ait perdahlı kemik parfüm kutusudur.⁸⁵

Sonuç

Koloni Dönemi’nde Anadolu ve Mezopotamya kadınlarının şehir hayatında üstlendikleri rolleri çoğunlukla kadınların gönderdiği ya da onlara hitaben yazılmış mektuplar sayesinde öğrenmekteyiz. Mektupların içeriklerine bakıldığında eşlerinden uzakta kalan kadınların ailenin diğer üyeleri ile birlikte yaşamaya devam ederek ev idaresi, çocuk yetiştirme işleriyle uğraştıkları ve başta kumaş olmak üzere Anadolu’da pazarlanacak ticari malların teminini sağladıkları anlaşılmaktadır.

Ataerkil bir yapıya sahip olan Mezopotamya ailesinde kız çocuklar, babanın otoritesi altında borçlara karşılık güvence olarak rehin bırakılmış, evlatlık olarak verilmiş hatta köle olarak satılmışlardır. Belgelerden kız çocuklarının nasıl bir eğitime tabi tutulduklarını öğrenmek mümkün olmasa da küçük yaştan itibaren Asur’daki evlerinde dokuma atölyelerinde kumaş dokumayı öğrenmiş oldukları tahmin edilmektedir. Ailelerin kızlarını evlenme yaşına varmadan bir tanrıya adanarak rahibe yapmaları hem ailenin toplumdaki sosyal statüsünü artırmış hem de rahibe kızlar sayesinde tapınaktan ticaret yapmak için kredi alımı kolaylaşmıştır.

Toplumda eş ve anne olarak görev yüklenen kadınların ekonomik hayatta geri planda kalmadıkları görülmektedir. Hem Asurlu hem de yerli kadınlar ailedeki erkek üyelerle birlikte aktif şekilde ticari faaliyetlerin içinde yer almışlardır. Hatta bazı yerli kadınlar ticaret yapmak

⁸² Ebru Mandacı, “Arkeolojik Bulgular ve Çivi Yazılı Kaynaklar Işığında Eski Mezopotamya’da Giyim Kültürü”, Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. 41, S. 2, 2017, s. 61.

⁸³ Darga, Anadolu’da Kadın, s. 117.

⁸⁴ J. Gerrit Dercksen, “Cevherden Objeye: Kaniş’te Madenler”, *Anadolu’nun Önsözü Kültepe-Kaniş Karumu*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları No: 78, Kayseri 2011, s. 113.

⁸⁵ Özgüç, *Kaniş/Neşa*, s. 227; 202-204.

için Asurlu tüccarlardan aldıkları borçları zamanında ödeyemediği için borcuna karşılık olarak Asurlu tüccarların tarla işlerinde çalışmış ya da esir düşmüşlerdir.

Koloni döneminde Anadolu kadını en üst seviyede temsil eden kraliçeler, idari yetkilerini en etkin şekilde kullanarak hukuki kararlar veren ve ülke yönetiminde söz sahibi olan kadınlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Sonuç olarak kadınlar şehir hayatında eş ve anne olmanın yanı sıra hem bir tüccar gibi ticari faaliyetlerde bulunmuş hem de kralla birlikte ülke yönetiminde söz sahibi olarak idari yetkilere sahip olmuşlardır.

Kaynakça

A Concise Dictionary of Akkadian (CDA)

Akkadisches Handwörterbuch (AHw)

ALBAYRAK, İrfan, “Koloni Çağında Yerli Bir Bayan “Madawada””, *III. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri*, 1998. s. 1-14.

ALBAYRAK, İrfan, “Kültepe’den Değişik Bir Masraf Listesi”, *Archivum Anatolicum*, S. 5, 2002, s. 1-10.

ALBAYRAK, İrfan, “ana kaspim annīm Šamaš-abī qātātum” “Bu Gümüş İçin Šamaš-abī Kefildir”, *Archivum Anatolicum*, C.7, S. 2, 2004, s. 1-12.

ALBAYRAK, İrfan, “Asurlu Tüccar Şu-İstar’ın Kültepe’de Ele Geçen Vasiyetnamesi” Cahit Günbattı’ya Armağan Kitabı, 2015, s. 15-27.

BALKAN, Kemal, “Eski Asur ve Anadolu’da Kızların Çocuk Yaşta Nişanlanması” *Belleten*, C. LI, S.200, 1987, s. 417-427.

BARJAMOVIC, Gojko, *A Historical Geography of Anatolia in The Old Assyrian Colony Period*, Copenhagen 2011.

BAYRAM, Sebahattin, ÇEÇEN, Salih, “Yeni Belgelerin Işığında Eski Anadolu’da Kölelik Müessesesi”, *Belleten*, C. LX, S. 229’den ayrı basım, 1997, s. 579-604.

BİLGİÇ, Emin, Sever, Hüseyin, Günbattı, Cahit vd., *Ankara Kültepe Tabletleri I*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1990.

CEBESOY, S. Sabâ, “Kapadokya Tabletlerinde Geçen Dokuma Ürünleri”, *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1994 Yılığ*, 1995, s. 164-188.

ÇAYIR, Murat, Albayrak, İrfan, “Yerli Halka Ait Bir Grup Kültepe Tableti”, *Archivum Anatolicum*, C.12, S.1, 2018, s. 1-20.

DARGA, Muhibbe, *Anadolu’da Kadın*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2015.

DERCKSEN, J. Gerrit, “The Silver of The Gods on Old Assyrian İkrību”, *Archivum Anatolicum*, C.3, 1997, s. 75-78.

**HISTORY
STUDIES**
INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY

958

*Volume 11
Issue 3
June
2019*

- DERCKSEN, J. Gerrit, “Cevherden Objeye: Kaniş'te Madenler”, *Anadolu'nun Önsözü Kültepe-Kaniş Karumu*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları No: 78, Kayseri 2011, s. 110-114.
- EISSER, George, Lewy, Julius, *Die Altassyrischen Pechtsurkunden vom Kültepe (EL)*, Leipzig: Hinrichs 1930.
- EROL, Hakan, “Asur Ticaret Kolonileri Devrinde Anadolu Şehir Devletleri'nin İdari Yapısı”, *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi (ICANAS) 38*, 3, 2007, s. 1305-1315.
- GARELLI, Paul, “Trois Tablettes Cappadociennes Du Musée de Roun” *RA 51*, 1957, s. 1-10.
- GARELLI, Paul, “Tablettes Cappadociennes de Collections Diverses”, *RA 59*, 1965, s. 53-68.
- GELB, Ignace J., *Inscriptions from Alishar and Vicinity, Oriental Institu Publications 27*, Chicago 1935.
- GÜNBATTI, Cahit, “Kültepe Tabletlerine Göre, Kadınların Ticari Faaliyetleri Hakkında Bazı Gözlemler” *XI. Türk Tarih Kongresi*, 1994, s. 191-200.
- GÜNABATTI, Cahit, “Eski Anadolu'da “Su Ordali””, *Archivum Anatolicum*, C. 4, 2000, s. 73-88.
- GÜNBATTI, Cahit, *Kültepe-Kaniş Anadolu'da İlk Yazı İlk Belgeler*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları No: 78, Kayseri 2012.
- HECKER, Karl, “Zur Rolle Der Einheimisch-Anaotischen Bevölkerung im Altassyrischen Fernhandel Mit Kleinasien”, *IX. Türk Tarih Kongresi*, 1986, s. 145-152.
- KAWASAKI, Yasushi, “Status of Women and Marriage Instituton of The Old Assyrian Society”, *Bulletin of The Society for Near Eastern Studies in Japan*, C.37, S.1, 1994, s. 52-70.
- KINAL, Füzuran, “Eski Anadolu'da Kadının Mevkii” *Belleten*, C. 20, S. 79, 1956, s. 355-378.
- KIENAST, Burkhardt, *Die Altassyrischen Texte Des orientalischen Seminars Der Universitat Heidelberg Und Der Sammlung Erlenmeyer-Basel (ATHE)*, Berlin 1960.
- KUZUOĞLU, Remzi, “Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda Anadolu Kraliçeleri”, *Belleten*, C. LXXI, C. 262, s. 795-809.
- LARSEN, M. Trolle, *The Aššur-nādā Archive. Volume: 1*, Nederlands Instituutvoorhet Nabice Oosten te, Leiden 2002.
- LARSEN, M. M. Trolle, *Kültepe Tabletleri VI-a*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2010.
- LEWY, Julius, “On Some Institutions of The Old Assyrian Empire”, *HUCA 27*, 1956, s. 1-79.

- LUBOR, Mataus, Marie, Matovsova-Rajmova, *Kappadokische Keilchrifttafel mit Siegel*, Prag 1984.
- MANDACI, Ebru, *Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda Kadın*, Tulpars Yayınları, Ankara 2016.
- MANDACI, Ebru, “Arkeolojik Bulgular ve Çivi Yazılı Kaynaklar Işığında Eski Mezopotamya’da Giyim Kültürü”, *Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 41, S. 2, 2017, s. 55-79.
- MATTHEWS, Victor, H., “Marriage and Family in The Ancient Near East”, *Marriage and Family in The Biblical World*, 2003, s. 24-40.
- MICHEL, Cecile, “Les Enfants Des Marchands de Kaniş”, *KTÈMA Civilisations de l’Orient, de la Grèce et de Rome antiques*, Université de Strasbourg, 1997a, s. 91-108.
- MICHEL, Cecile, “Les Malheurs de Kunnaniya, Femme de Marchand” *Archivum Anatolicum*, C. 3, 1997b, s. 239-253.
- MICHEL, Cecile, *Correspondance Des Marchands de Kaniş Au Debut du II Millenaire Avant J-C*. Paris 2001.
- MICHEL, Cecile, “Femmes et Ancetres Le Cas des Femmes d’Assur”, *Topoi. Orient-Occident*, 10, 2009, s. 27-39.
- MICHEL, Cecile, “Women of Assur and Kanesh” *Anatolia’s Prologue/ Kültepe Kanesh Karum*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları No: 78, Kayseri 2011, s.124-133.
- NEMET-NEJAT, K. Rhea, “Women in Ancient Mesopotamia”, *Women’s Role in Ancient Civilizations*, 1999, s. 86-114.
- ORLIN, Louis L., *Assyrian Colonies in Cappadocia*. Paris 1970.
- ÖZ, Esmâ, “Kültepe Tabletleri Işığında M.Ö. II. Binde Kadının İş Hayatındaki Yeri” *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 1, S. 25, 2008, s. 47-58.
- ÖZGÜÇ, Tahsin, *Kültepe Kaniş/Neşa*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2015.
- SEVER, Hüseyin, “Yeni Belgelerin Işığında Koloni Çağında (M.Ö. 1700-1750) Yerli Halk ile Asurlu Tüccarlar Arasındaki İlişki” *Belleten*, C. LIX, S. 224, 1995, s. 1-16.
- SEVER, Hüseyin, “Köle Satışı Hakkında Yeni Kültepe Metinleri”, *XXXIV. Uluslararası Assirioloji Kongresi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1998, s. 487-494.
- ŞAHİN, Hasan Ali, “Kültepe Metinlerinde Geçen Kumaş İsimleri”, I. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu (Kayseri: 11-12 Nisan 1997), 1997, s. 313-323.
- ŞAHİN, Hasan Ali, “Kültepe Metinlerinde Geçen Rahip ve Rahibeler”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 8, 1999, s. 233-242.

ŞAHİN, Hasan Ali, “Kültepe Metinlerinde Geçen Rahibelerin Aile ve Toplumdaki Konumu”, *A.Ü. DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 20, S. 31, 2000, s. 233-242.

ŞAHİN, Hasan Ali, “Eski Asur Hukuku’nda Kız Çocukların Baba Mirasından Payı” *Kadın/Women 2000*, C. VI, S. 2, 2008, s. 37-49.

ŞAHİN, Hasan Ali, “Eski Asur Toplumunda Çocuklara Ad Verme Geleneği” *Turkish Studies*, C.4, S.3, Spring 2009, s. 2007-2019.

The Assyrian Dictionary of The Oriental Institute of The University of Chicago (CAD)

TOPTAŞ, Koray, “Eski Mezopotamya’da Çocuk”, *Archivum Anatolicum*, C.10, S.1, 2016, s. 55-78.

VEENHOF, Klass R. *Aspect of Old Assyrian Trade and Its Terminology*. Leiden 1972.

VEENHOF, Klass R. “Some Social Effects of Old Assyrian Trade”, *Trade in The Ancient Near East*, 1977, s. 109-118.

VEENHOF, Klass R., “Old Assyrian and Ancient Anatolian Evidence for The Care of The Elderly”, *The Care of The Elderly in The Ancient Near East*, Köln 1998, s. 119-160.

VEENHOF, Klass R., *Kültepe Tabletleri V*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2010.

